

Schets van de wandeling

In deze inleiding, genaamd de schets van mijn wandeling, lees je kort iets terug over wie ik ben als persoon en wie ik ben in relatie tot mijn werk.

Vervolgens neem ik je mee in mijn visie rondom kunsteducatie en waarom ik gestart ben met de Master Kunsteducatie. Tot slot maak ik de stap -door middel van een korte inleiding- naar mijn onderzoek.

Aanleiding

In deze onderzoeksregistratie neem ik je mee op een wandeling. Deze wandeling zal door middel van beeld en taal een weergave zijn van mijn onderzoek dat ik anderhalf jaar geleden ben gestart op de Master Kunsteducatie (MKE) Fontys in Tilburg.

Wie ben ik

Na mijn studies 2de en 1ste graad lerarenopleiding beeldende vorming en diverse omzwervingen ben ik aan het werk gegaan binnen het Middelbaar Beroeps Onderwijs (MBO). Een paar jaar werkte ik met student sporters op het Regionaal Opleiding Centrum (ROC) in Tilburg, gevolgd door gedetineerden in de Penitentiaire Inrichting in Vught en op dit moment werk ik met zorg studenten op het Koning Willem I College (KW1C), afdeling Sociaal Maatschappelijke Studies (SMS) in 's-Hertogenbosch. Tijdens het werken met de genoemde verschillende doelgroepen stond mijn vak, expertise en passie voor beeldende vorming centraal en daarmee ook het laten ervaren, willen overbrengen, willen delen en de ander iets willen leren en meegeven in het beeldend werken. De passie voor beeldende vorming is ontstaan in mijn jeugd waarbij ik mij kon uiten in materiaal, en waarbij taal en theorie minder belangrijk was. Vanuit mijn eigen ervaringen in het volgen van onderwijs, die zeker niet altijd positief waren omdat het leren van theorie aan de hand van teksten en het maken van kennistoetsen niet aansloten bij mijn manier van leren, word ik geraakt door verhalen en ervaringen van sommige studenten waarbij dit ook het geval is. Vanuit mijn eigen ervaringen herken ik ook die ervaring bij studenten. Ik zie ze zwoegen met de te leren lesstof die vaak enkel talig wordt aangeboden.

Talig onderwijs is het overbrengen van kennis/theorie middels taal, in zowel het gesproken als geschreven woord, door een docent aan een student. De student is vooral aan het luisteren naar de docent, aan het lezen en aan het schrijven. Beeldende vorming is het overbrengen van kennis/theorie door te doen, zowel door de docent als de student, waarbij gebruik wordt gemaakt van methoden als schilderen, tekenen, kleien etc., beeldend vorming door beelden te maken. Ik geef de voorkeur aan beeldende vorming omdat dit ten eerste mijn eigen passie is. Daarnaast kan beeldende vorming de creativiteit stimuleren en stel je jezelf vragen hoe iets is op te lossen. Tot slot is het werken met beeldend materiaal een ervaring die je kan helpen jezelf te uiten. Ik hoor studenten vaak zeggen dat de lessen beeldende vorming altijd zo snel voorbij gaan en dat ze blij zijn dat 'ze' een keer iets anders mogen doen. Zij doelen hiermee op iets anders dan doen bij talige theorie lessen. Over talige theorie lessen hoor ik zeggen dat ze zich af vragen wat het nut ervan is, en de minder talige student wordt onzeker of hij/zij het wel kan. Van collega's hoor ik vaak dat de studenten zo onrustig zijn tijdens hun talige theorie lessen, dat de motivatie soms erg laag is bij studenten en ze het moeilijk vinden om de studenten aan de slag te krijgen.

Een aantal persoonlijke eigenschappen hebben er voor gezorgd dat ik voor dit onderzoek heb gekozen tijdens de Master Kunsteducatie. Een bepaalde nieuwsgierigheid, de wens het goed willen doen voor een ander en mijn eigen manier van leren en kijken naar de wereld hebben er samen voor gezorgd dat ik sta waar ik nu sta. Ik doe graag, ik maak graag en ik doe en maak graag samen met anderen. Dit zijn belangrijke thema's in mijn persoonlijkheid en in mijn professionele werkethos. Ik ga graag op zoek naar creatieve

oplossingen en ga daarbij uitdagingen niet uit de weg. Ondertussen kijk ik kritisch naar de situatie en naar mijzelf, om zo het allerbeste onderwijs te kunnen creëren, een goede docent en een goed mens te zijn.

Wie ben ik in mijn werk

Het KW1C is een regionaal opleidingscentrum voor MBO onderwijs voor de regio Noordoost- Brabant. Binnen het KW1C zijn er 16 interessegebieden, één daarvan is Zorg en Welzijn. Dit is bedoeld voor studenten die met mensen willen werken, voor mensen willen zorgen en mensen willen helpen in het leven. De studenten van het MBO zijn een belangrijke doelgroep in de huidige maatschappij. Er is een groot tekort aan afgestudeerde MBO'ers en zeker in de sector Zorg en Welzijn is dat tekort heel groot. In de *Werkagenda van het MBO* (2023) wordt dit onderstreept en een duidelijk stappenplan gepresenteerd met daarin plannen hoe de komende jaren de tekorten aan te kunnen vullen.

Binnen het interessegebied Zorg en Welzijn zijn er 36 verschillende opleidingen. Deze opleidingen zijn op niveau 2, niveau 3 en op niveau 4. Sommige opleidingen kan je doen in de Beroeps Begeleidende Leerweg (BBL) of in een Beroeps Opleidende Leerweg (BOL). Bij een BBL opleiding is een voorwaarde dat je een baan binnen het beroepenveld hebt en daardoor volg je minder uren les op school. Voor de BOL opleiding loop je een stage en heb je daarnaast lessen op school. Binnen het interessegebied Zorg en Welzijn ben ik werkzaam op de afdeling Sociaal Maatschappelijk Studies (SMS) en die afdeling bestaat uit twee opleidingen. De opleiding Sociaal Werk (SW) en de opleiding Maatschappelijk Zorg (MZ). Op beide BOL opleidingen geef ik beeldende vorming.

Studenten van de opleiding Sociaal Werk hebben alleen in het eerste jaar één periode (10 weken) beeldende vorming. Op de opleiding Maatschappelijk Zorg hebben de studenten elk studiejaar één periode beeldende vorming. De lessen beeldende vorming duren twee uur en vinden plaats in het beeldende vorming lokaal. Ik beschrijf later in deze route hoe een les beeldende vorming eruit ziet.

Tijdens de lessen beeldende vorming staat het werken met verschillende materialen centraal. De ervaring van het werken met verschillende materialen is een belangrijk uitgangspunt bij beeldende vorming. Gebruik kunnen maken van veel verschillende materialen roept een bepaalde mate van creativiteit op, en geeft ook aanleiding om ermee te experimenteren. Het is daarom belangrijk dat de materialen en gereedschappen vrij voor handen zijn. De student moet kunnen rondkijken, voelen en aanraken, daarmee maakt de student een keus voor een bepaald materiaal. De pedagoog Gert Biesta is geïnteresseerd in de vraag wat goed onderwijs is en wat de rol van de leraar daarbij zou moeten zijn. Biesta heeft verschillende invloedrijke boeken en artikelen geschreven waarin hij pleit voor een bredere kijk op onderwijs dan alleen kennisoverdracht of het voorbereiden op de arbeidsmarkt. Eén van de uitgangspunten van Biesta (2021) die hij beschrijft in zijn boek *Door kunst onderwezen willen worden* is dat studenten worden uitgenodigd om te ervaren en daarmee een persoonlijke ontwikkeling door kunnen maken. De student wordt door mij als docent beeldende vorming in het beeldende vorming lokaal uitgenodigd om verschillende materialen te gebruiken en hiermee te experimenteren. In de ruimte waar ik les geef, het beeldende

vorming lokaal, zijn veel verschillende materialen voorhanden. Je kan deze materialen verdelen in een aantal categorieën:

- kleiner beeldende materiaal zoals potloden, stiften, soft pastel, ecoline, lijm en verf.
- groter beeldend materiaal zoals klei, en hout.
- een groot assortiment aan recyclede materialen.
- uiteraard papier en karton.
- klein (schroevendraaiers) en groot (zaag, kolomboor) gereedschap.

Een kunsteducator is een professional die zich bezighoudt met het overbrengen en begeleiden van kunst en creatieve processen binnen educatieve settings. Dit kan in het onderwijs zijn, maar ook in musea, culturele instellingen of in sociaal-artistische projecten.

Als docent beeldende vorming en kunsteducator ben ik initiator, diegene die de ander ziet, motiveert, begeleid, luistert, laat ervaren en leert. Kunsteducatie is een breed begrip waarbij niet alleen het maken centraal staat maar ook het beschouwen en analyseren van kunst onderdelen zijn. Het kan daarmee ook op het maatschappelijk bewustzijn gericht zijn.

Visie op Kunsteducatie

De manier waarop ik dit onderzoek heb uitgevoerd, is beïnvloed door mijn visie op kunsteducatie. Dit is bepalend geweest voor de keuze van het onderwerp van mijn onderzoek en de gekozen onderzoeksmethoden.

Waar ligt de behoefte van de individuele student? Dat is een vraag die ik mijzelf vaak stel. Wat heeft een student nodig om zich goed te voelen en zichzelf te kunnen zijn en daarnaast ook nog leert. Mijn antwoord daarop sluit aan bij mijn visie en op wat Biesta (2021) beschrijft in zijn boek *Door kunst onderwezen willen worden*. Een student heeft een creatieve ruimte nodig, waarin hij zich makkelijk kan bewegen, letterlijk en figuurlijk, en waarin er geëxperimenteerd mag worden, er geen goed of fout is en waarbij het belangrijk is gezien en gehoord te worden volgens Biesta. Mijn visie als kunsteducator is: een student is aan het leren, en ik als docent beeldende vorming wil daar de student bij ondersteunen, stimuleren, coachen vanuit een beeldende invalshoek. De student mag dus zichzelf zijn, voelt zich beter, iets wat ook een behoefte van een student en mens is.

Daarnaast is mijn visie dat het werken op een beeldende vorming wijze heel belangrijk en essentieel is omdat op deze manier de student zich anders leert uiten dan enkel op een talige manier. De student is met zijn handen aan het werk en dit voelt zeer aanvullend naast het werken met het hoofd. Beeldend onderwijs draagt bij aan een sneller begrip van de theoretische lesstof, de student is beter in staat om de te leren lesstof eigen te maken en uiteindelijk toe te kunnen passen in de praktijk. Uit het artikel van Onderwijskennis (Essenburg et al., 2024) blijkt dat een student gaat en kan leren als hij zich prettig voelt, zich op zijn gemak voelt en zeker ook gezien wordt door zijn omgeving.

Voor mijn literatuuronderzoek heb ik gebruik gemaakt van het artikel "De impact van ervaringsgericht leren op de cognitieve ontwikkeling van leerlingen in het speciaal onderwijs" (Redactie, 2024a). In dit artikel wordt op heldere wijze verwoord hoe studenten zich cognitief ontwikkelen. Iets waar ik in mijn dagelijks

werk ook altijd mee bezig ben. In hetzelfde artikel (Redactie, 2024a) lees ik dat studenten een gevoel van vrijheid ervaren omdat er keuzes zijn, hij zich gezien en gehoord kan voelen door mij als docent en kunsteducator, maar ook door klasgenoten. De student kan contact maken met anderen maar zeker ook met zichzelf en zich dus prettig en op zijn gemak voelt. De student is dus zelf aan het ervaren. Dit is wat ik ook merk in mijn dagelijkse werk met studenten, dat zij zich ontwikkelen mede onder invloed van hun klasgenoten en mij als docent.

Het maken van beelden, tijdens beeldende vorming, is een creatief proces en het creëren door inzet van beeldende middelen en technieken zoals tekenen, schilderen, kleien en gebruik van verschillende materialen. Het maken van beelden is leidend en daar motiveer ik de student in. De student kan en mag zichzelf zijn, krijgt hiervoor meer de ruimte letterlijk en figuurlijk, maakt eigen keuzes en leert om op deze keuzes te reflecteren. Dit reflecteren doe ik vaak door middel van in gesprek te gaan met de student en samen naar het gemaakte beeldende werk te kijken en te bespreken. Deze manier van werken sluit aan bij het boek *Visual Thinking Strategies* (Yenawine, 2021) waarbij je in deze techniek samen naar een beeldend werk kijkt en hierover praat. In het gesprek met de student is er daarnaast altijd ruimte om persoonlijke ervaringen te delen en daardoor leer ik de student beter kennen waardoor ik de student beter kan begeleiden in zijn leer en maakproces.

Studenten moeten voldoen aan bepaalde kwalificaties en competenties willen zij de studie met goed resultaat kunnen afronden. Deze kwalificaties en competenties gelden ook voor de lessen beeldende vorming, al is beeldende vorming maar een heel klein onderdeel in de te behalen competenties. Hoe de verdeling van de te behalen competenties wordt gemaakt binnen een opleiding, hangt af van wat men belangrijk acht op de afdeling. Uiteraard ben ik op dit moment binnen mijn huidige werkcontext gebonden aan het kwalificatiedossier en competenties als voorwaarden voor de studenten om het beroep te leren. Maar persoonlijk zou ik graag zien dat beeldende vorming een groter onderdeel wordt in de te behalen competenties en het kwalificatiedossier. Beeldende vorming draagt naar mijn idee zeker bij aan het ontwikkelen van bepaalde competenties, zoals; samenwerken, zelfstandigheid, besluitvaardigheid en creativiteit.

Het is soms een gevecht met mijn collega's op mijn afdeling om hen belang en 'nut' in te laten zien van beeldende vorming. Zij zien niet altijd het belang en begrijpen niet wat de meerwaarde is van beeldende vorming. Ik ga dat gevecht met liefde aan. Ook binnen onze opleiding wordt er kritisch gekeken naar of het wel of niet belangrijk is om beeldende vorming aan te bieden. Ik ga hierover het gesprek aan met mijn collega's en mijn leidinggevende. Ook nodig ik hen uit om langs te komen in het beeldende vorming lokaal waardoor zij zelf kunnen ervaren hoe een les beeldende vorming er uit ziet. Zodra zij binnen zijn en zien hoe de studenten bewegen, wat voor sfeer er leeft, welke vragen er gesteld worden, wat de studenten voor beeldend werk maken en welke rol ik als kunsteducator daarin neem, vinden ze het antwoord op de vraag wat het belang is van beeldende vorming. Ik hoor mijn collega's zeggen dat ze door die ervaring inzicht hebben gekregen over de opbrengsten en het 'nut' van beeldende vorming.

Ik ben zeker niet de verteller die alles weet, maar vind het belangrijk om samen met studenten ergens aan te werken, over te praten en op te reflecteren. In het boek *De basis van klassenmanagement* (Adams & Buys, 2024) wordt nader ingegaan op de rol van de docent en formuleren zij op een heldere manier wat daarin belangrijk is:

Een goede leraar- leerling relatie en goed klassenmanagement zorgen voor een positieve sfeer en veilig pedagogisch klimaat in de klas, een leerklimaat dat gekenmerkt wordt door rust en duidelijkheid, waar leerlingen respect hebben voor elkaar en de anderen in hun waarde laten. Een veilig leerklimaat in de klas, en natuurlijk ook binnen de school, heeft een positieve uitwerking op de leerprestaties van de leerlingen.

Bovenstaand citaat vat voor mij de kern samen over hoe belangrijk de rol van de docent is. Zo probeer ik dit ook toe te passen in mijn dagelijkse werk. Er is meer in het leven van een student dan de lessen beeldende vorming, maar deze lessen kunnen er wel aan bijdragen dat de student zich goed, energiek en zichzelf voelt.

Waarom ben ik deze master begonnen?

In de jaren dat ik werkzaam ben op het KW1C merkte dat ik de behoefte had aan verdieping op mijn vakgebied; de kunsten en kunsteducatie. Ik was nieuwsgierig naar het werken op een interdisciplinaire manier en om mijn onderzoekende vermogen te ontdekken. Een aantal jaar geleden is mijn interesse gewekt naar de manier van leren van studenten in relatie tot beeldende vorming. Tijdens deze master kreeg ik de kans om onderzoek te doen en ben daar dus ook vol enthousiasme en nieuwsgierigheid mee gestart.

Beeldende vorming is toegespitst op een persoonlijke en creatieve ontwikkeling en legt de nadruk op maken, ontdekken en experimenteren. Het proces is hierbij belangrijk en het reflecteren op dit proces en het eindproduct is een vast onderdeel van de les beeldende vorming.

Het leuke aan werken in het onderwijs vind ik dat je werkt met studenten en dat die allemaal anders zijn. Dit is voor mij tevens één van de grootste uitdagingen van werken in het onderwijs; al die verschillende studenten bereiken met wat ik hun wil leren. In het themaonderzoek *Differentiëren in het MBO* (Inspectie van Onderwijs, 2021) heeft uitgevoerd, wordt beschreven hoe belangrijk het is om te differentiëren in het MBO. De MBO student kan je moeilijk op één manier benaderen, elke student heeft iets specifiek nodig. Om dit goed te kunnen doen heb je een team nodig dat kritisch kijkt naar het aanbieden van het juiste onderwijs. Hopelijk kan ik met dit onderzoek een vliegwieltje creëren in mijn huidige werkomgeving om meer gedifferentieerd en dus nog beter onderwijs te maken. In mijn kritische reflectie kom ik nog terug op het differentiëren in het MBO.

Tijdens mijn gesprekken met studenten hoor ik vaak dat zij het lastig hebben in hun leven. Ze houden veel ballen in de lucht en één van deze ballen is het goed willen doen tijdens de studie. Tijdens de gesprekken valt het mij op dat studenten zich negatief uitlaten over andere lessen en ik hoor ze deze lessen vergelijken

met de les beeldende vorming die ze van mij krijgen. Het zaadje dat eerder geplant was, begint te groeien. Namelijk; studeren zou een mooie tijd in je leven moeten zijn, met de nodige uitdagingen, maar ook waarin je jezelf ontdekt als opgroeiende volwassene. En wat vind ik het bijzonder dat ik daar een bijdrage aan mag leveren. Dan komt wel de maar.... maar dan wil ik het wel heel goed doen voor deze studenten. Op een manier die helpend is voor hen. Daarom houd ik mij bezig met de vraag wat studenten nodig hebben, op welk moment hebben ze iets nodig en waar en hoe ik deze studenten dan bij kan ondersteunen.

Tijdens dit onderzoek ben ik gestuit op de White paper “Het belang van creatief vermogen voor mbo studenten” (Baay et al., 2023), dit sterkte mij in het belang van het starten van dit onderzoek. Er zijn dus meer organisaties en mensen die geloven in de ontwikkeling van creativiteit. In dit White paper wordt het belang van creatief vermogen onderbouwd. Vanwege de veranderende maatschappij waarbij het belangrijker wordt om creatieve oplossingen te bedenken en toe te passen. “De huidige maatschappij vraagt om creatief samenwerken, creatief problemen oplossen, creatief communiceren, creatief kritische denken” (Baay et al., 2023, p. 9).

Inleiding naar mijn onderzoek

Dit onderzoek is gestart met een persoonlijke aanleiding waarvan leren met beeld en taal grote onderdelen zijn. Dit is mede de reden dat ik hieraan een aparte paragraaf wijd. Tijdens het onderzoeksproces ben ik vaak gevraagd wat is beeld en wat is taal? Wat is theorie, wat is een theorieles, wat is een les beeldende vorming, wat bedoel je nou eigenlijk precies?

Wat is een theorieles?

De MBO student van de opleiding Maatschappelijke Zorg loopt gemiddeld twee dagen in de week stage en de andere drie dagen is de student op school. Tijdens die schooltijd zijn er gemiddeld genomen 5 à 6 lesuren op één dag. Meestal duren deze lesuren 60 minuten waarbij er kennis en inhoud over het beroep van Begeleider Maatschappelijk Zorg wordt aangeboden aan de student. Je kan hierbij denken aan onderdelen over de verschillende doelgroepen (wat voor verschillende type cliënten zijn er), hoe je werkt met deze verschillende doelgroepen en hoe je ze kan begeleiden. Naast deze beroeps specifieke onderdelen krijgen de studenten ook theorielessen Nederlands, Engels, Rekenen en Loopbaan en Burgerschap. De student luistert naar de docent die de theorie, de begrippen en situaties uitlegt. Tijdens het uitleggen van de theorie stelt de docent vragen aan de student in het kader van de theorie die behandeld wordt.

Tijdens een theorieles zitten de studenten in rijen in het theorielokaal. Bij de theorieles gebruiken ze een boek of laptop. Ze kijken allemaal met hun gezicht naar het digibord dat vooraan in het lokaal hangt. Op het digibord wordt door middel van een digitale presentatie de theorie getoond. Op de digitale presentatie is in tekst te lezen waar de theorie over gaat. De theorie is zoveel mogelijk gekoppeld aan het toekomstige werkveld van de student. De bladzijde van een digitale presentatie bevat een titel die wat groter te lezen is, en vervolgens daaronder een aantal kleinere onderdelen die met de theorie te maken hebben. De theorie gaat dieper in op het toekomstige werkveld en er worden termen genoemd die de student moet onthouden. De theorie komt terug in een toets waarmee gecheckt wordt of de student de theorie heeft

onthouden. Daarmee wordt nog niet getoetst of de student de theorie toe kan passen in het beroep. Omdat de studenten op verschillende locaties stagelopen is de theorie die aangeboden wordt breed en niet altijd toepasbaar op de individuele situatie. Tijdens het uur theorieles kan de student vragen stellen. Tijdens de theorieles geeft de docent kleine opdrachtjes in het kader van de theorie en komt er daarna op terug in een kort groepsgesprek. De student zit het hele uur op dezelfde plek.

Wat is een beeldende vorming les?

De lessen beeldende vorming duren 2 x 60 minuten, twee keer zo lang als een theorieles. Omdat de studenten uiteindelijk aan het werk gaan in de Maatschappelijk Zorg staan de lessen beeldende vorming hoofdzakelijk in het teken van materialen en technieken aanleren die de studenten in kunnen zetten bij diverse doelgroepen die ze in hun werk kunnen tegenkomen. Onder meer met als doel het contact maken met de doelgroep (zoals ouderen, mensen met een verstandelijke beperking, kinderen). De inrichting van het beeldende vorming lokaal is anders dan de theorielokalen. Het is een grote open ruimte met aan 3 kanten ramen waardoor het licht goed naar binnen kan schijnen. In het beeldende vorming lokaal staan grote houten tafels waar meerdere studenten omheen kunnen zitten op kleine krukjes. Door de kleine krukken hebben studenten veel beweegruimte en een actieve zit. Het is aan de student waar hij gaat zitten, en met hoeveel anderen.

De manier van werken en deze uitgangspunten, -de inrichting van het beeldende vorming lokaal en de materialen-, hebben een relatie met onder andere de theorieën en uitgangspunten van Maria Montessori (Nederlandse Montessori Vereniging, 2024). Haar onderwijsmethode, de Montessorimethode, legt de nadruk op leren via zintuiglijke ervaringen. Zij ontwikkelde specifieke materialen die kinderen uitnodigen om te leren door te voelen, ruiken, proeven, en manipuleren. Deze aanpak helpt kinderen om abstracte concepten via concrete ervaringen te begrijpen.

Urgentie

De laatste paar jaar is er veel aandacht voor de achterstand in taal en lezen. In het rapport *Resultaten PISA-2018 in vogelvlucht* (Gubbels et al., 2018) is helder beschreven dat het niveau van leesvaardigheid in Nederland achteruitgegaan is. Uit het rapport blijkt dat dit het sterkst naar voren komt in het evalueren en reflecteren. Het rapport beschrijft dat de leerlingen (aan dit onderzoek deden 15-jarigen mee) niet gemotiveerd zijn en het tijdsverspilling vinden om te lezen. De resultaten uit dit onderzoek (Gubbels et al., 2018) zijn breder te trekken naar het onderwijs. Op alle scholen en ook binnen onze opleidingen op het KW1C zal nagedacht moeten worden om iets te doen aan het verbeteren van de leesvaardigheid van jongeren. Echter, ik word dagelijks geconfronteerd met dit onderwerp. Elke week ontmoet ik in mijn lessen beeldende vorming studenten en hoor en zie ik hen in conflict komen met leesvaardigheid en taal en theorie. Er is veel achterstand van de leesvaardigheid, en mede daardoor hebben studenten moeite met theorielessen. Met mijn onderzoek wil ik kijken en onderzoeken welke alternatieven er zijn om gemotiveerde, actieve en enthousiaste studenten te bereiken. Als alternatief op een theorieles wil ik beeldende vorming inzetten.

Link naar bronnenlijst:

<https://www.researchcatalogue.net/view/3403516/3403517#tool-3438837>